

पत्रकार महिलाहरुको सामाजिक, आर्थिक तथा सहभागिताको अवस्था
(रोल्पा जिल्लाको एक अध्ययन)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय समाजशास्त्र
विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि हासिल गर्न आंशिक आवश्यकता
परिपूर्तिका लागि प्रस्तुत गरिएको

शोधपत्र

भगवती बुढा

परीक्षा रोल नं.: २८१८३७

रजिष्ट्रेसन नं.: ६-१-५४-१४९-९६

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर उपाधिको आंशिक आवश्यकता पूर्तिका लागि मेरो निरीक्षण र सुपरिवेक्षणमा श्री भगवती वुढाले प्रस्तुत पत्रकार महिलाहरुको सामाजिक, आर्थिक तथा सहभागिताको अवस्था विषयको शोधपत्र तयार पार्नुभएको छ । प्रस्तुत शोधपत्रको उचित मूल्यांकन हुनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....
डा. मीना उप्रेती
शोध निर्देशक
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र केन्द्रीय विभागको समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर उपाधिको आंशिक आवश्यकता पूर्ति गर्नको लागि श्री भगवती बुढाले प्रस्तुत गर्नु भएकोले 'पत्रकार महिलाहरुको सामाजिक, आर्थिक तथा सहभागिताको अवस्था' विषयको शोधपत्रलाई स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्यांकन समिति

हस्ताक्षर

प्रा.डा तुल्सीराम पाण्डे

.....

विभागीय प्रमुख

डा. टिकाराम गौतम

.....

बाह्य परीक्षक

डा. मीना उप्रेती

.....

शोध निर्देशक

मिति : .....

प्रतिबद्धता

म यो घोषणा गर्दछु की, रोल्पा जिल्लाका “पत्रकार महिलाहरुको सामाजिक, आर्थिक तथा सहभागिताको अवस्था” विषयक शोधपत्र नितान्त रुपमा मैले स्वयम् तयार पारेकी हुँ र यसमा भएका विषय वस्तु र उल्लेख भएका सामग्री यस अघि प्रकाशित नभएको जानकारी गराउन चाहन्छु साथै यसमा उल्लेख भएका सामग्री यस अघि कुनै पनि अवस्थामा शैक्षिक प्रयोजनको लागि प्रयोग नभएको प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।

मिति : २०७३/१२/२७

.....
भगवती बुढा

कृतज्ञता ज्ञापन

सञ्चार जगत सबै जनतालाई सुचनाबाट सुसुचित गराउने हरेक सवालहरूलाई सबै सामु ल्याउने महत्वपूर्ण माध्यम हो । पत्रकारहरू हरेक सवालहरूलाई बाहिर ल्याउने काम त गर्छन् तर त्यो माध्यममा आफ्नो लगानी गर्ने पत्रकार महिलाहरूको अवस्था के छ त ? भनेर जान्न मन लाग्यो । विविध समस्याका कारणले देशभरीका पत्रकार महिलाहरूको अवस्थाको अध्ययन गर्नु मेरो लागि सम्भव थिएन, त्यसैले मैले आफ्नो जिल्लाका पत्रकार महिलाको अवस्थाको बारेमा अध्ययन गर्नको लागि रोल्पा जिल्लामा केन्द्रित रहेर 'पत्रकार महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक तथा सहभागिताको अवस्था' को बारेमा अध्ययन गर्ने क्रममा मलाई धेरैको सहयोग, हौसला र प्रेरणा मिलेको छ । विशेष गरी यो शोधपत्र सम्पन्न गर्नमा अमूल्य समय, बौद्धिक सल्लाह, सुझाव, ज्ञान र अत्यावश्यक निर्देशन दिई सहयोग गर्नु हुने मेरा सुपरिवेक्षक आदरणीय गुरु डा. मीना उप्रेती ज्यू र बाह्य परीक्षक आदरणीय गुरु डा. टिकाराम गौतम ज्यूलाई हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । साथै यस शोधपत्र सम्पन्न गराउनका लागि आवश्यक सल्लाह, सुझाव र सहयोग गर्नुहुने समाजशास्त्र केन्द्रीय विभागका विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु प्राध्यापक डा. तुल्सीराम पाण्डे ज्यू प्रति पनि कृतज्ञ छु । साथै मलाई समाजशास्त्र/मानवशास्त्र सम्बन्धि महत्वपूर्ण ज्ञान दिने समाजशास्त्र विभागका सम्पूर्ण गुरुहरूलाई हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यस अध्ययनको क्रममा वास्तविक सूचना, तथ्यांक र आफ्ना विचारहरू दिई शोधपत्रको कार्य सम्पन्न गर्न सहयोग गर्ने पत्रकार महासंघ जिल्ला शाखा रोल्पाका संस्थापक अध्यक्ष काँशीराम डाँगी, भु.पु अध्यक्ष खेमबहादुर बुढा, वर्तमान अध्यक्ष महेश न्यौपाने, सचिव ईश्वरी जि.एम, पत्रकार देवी गुरु^a, लगायत सम्पूर्ण पत्रकारहरू प्रति आभारी छु । यो शोधपत्र सम्पन्न गर्नमा हरेक पक्षबाट सहयोग गर्ने मेरा जीवनसाथी गोकर्ण प्रसाद पुन, छोरो डेभिड पुन, बहिनीहरू लीला, मेनका, पुष्पलता, लक्ष्मी, देवु, साथी विवेचना र मेरा परिवारका सम्पूर्ण सदस्यहरूलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

भगवती बुढा

विषयसूची

अध्याय- एक : अध्ययनको परिचय	१-७
१.१ पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	४
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	६
१.४ अध्ययनको सीमा	६
१.५ अध्ययनको महत्व	६
१.६ अध्ययनको संगठन	७
अध्याय- दुई : सन्दर्भ साहित्यको अध्ययन	८-१०
अध्याय- तीन: अध्ययन विधि	११-१५
३.१ अध्ययन क्षेत्र छनौट	१२
३.२ अध्ययनको ढाँचा	१२
३.३ समग्रता विधि	१२
३.४ तथ्यांकको स्रोत	१३
३.५ तथ्यांक संकलन विधि	१३
३.५.१ प्राथमिक तथ्यांक संकलन विधि	१३
३.५.२ द्वितीय तथ्यांक संकलन विधि	१५
३.६ तथ्यांक विश्लेषण	१५
अध्याय- चार : रोल्पा जिल्ला र संचार/पत्रकारिता क्षेत्र	१६-१७
४.१ रोल्पा जिल्लाको परिचय	१६
४.२ रोल्पा जिल्लाको संचार/पत्रकारिता	१७
अध्याय- पाँच : पत्रकार महिलाको सामाजिक, आर्थिक र सहभागिताको वस्तुस्थिति	१८-४२
५.१ सामाजिक वस्तुस्थिति	१८
५.१.१ जात/जाति	१८
५.१.२ उमेर	२०
५.१.३ शिक्षा	२१
५.१.४ वैवाहिक स्थिति	२३
५.१.५ पारिवारिक संरचना	२४

५.२	आर्थिक वस्तुस्थिति	२५
	५.२.१ पारिवारिक पेशा र आम्दानीको स्रोत	२५
	५.२.२ पत्रकारिता र अन्य पेशा	२६
	५.२.३ परिवारमा सम्पत्ति स्वामित्व	२७
	५.२.४ तलब/पारिश्रमिक	२८
	५.२.५ खर्च	२९
	५.२.६ वचत	२९
५.३	पत्रकारिता क्षेत्रमा सहभागिताको वस्तुस्थिति	२९
	५.३.१ पत्रकारितामा प्रवेश	२९
	५.३.२ संचार क्षेत्र छान्नुको कारण	३१
	५.३.३ कुन माध्यममा बढी	३१
	५.३.४ तालिमको स्थिति	३३
	५.३.५ सेवा प्रवेश/नियुक्ति प्रक्रिया	३५
	५.३.६ पदीय/कामको जिम्मेवारी	३६
	५.३.७ विषयगत कार्यक्षेत्र	३८
	५.३.८ पुरुष सहकर्मीको व्यवहार	३९
५.४	पत्रकार महिलाका समस्याहरू	३९
	५.४.१ पारिवारिक र सामाजिक संरचनाको समस्या	४०
	५.४.२ पेशासँग सम्बन्धित समस्या	४१
	अध्याय - छ : सारांश, सुझाव र निष्कर्ष	४३-५१
६.१	सारांस	४३
६.२	सुझाव	४६
६.३	निष्कर्ष	४७
	घटना अध्ययन	५२-५६
	सन्दर्भ सामग्री	५७
	अनुसूची	५८-५६१

चित्र सूची

चित्र नं. १ : पत्रकार महिलाको जाति अनुसारको सहभागिता	२०
चित्र नं. २ : उमेर अनुसार पत्रकार महिलाहरु	२१
चित्र नं. ३ : पत्रकार महिलाहरुको शैक्षिक स्थिति	२२
चित्र नं. ४ : पत्रकार महिलाहरुको वैवाहिक स्थिति	२३
चित्र नं. ५ : पत्रकार महिलाहरुको पारिवारिक संरचना	२४
चित्र नं. ६ : पत्रकार महिलाहरुको परिवारको आम्दानीको स्रोत	२५
चित्र नं. ७ : पत्रकार महिलाहरुको अन्य पेशा	२६
चित्र नं. ८ : परिवारमा सम्पत्तिको स्वामित्व	२८
चित्र नं. ९ : तलब/पारिश्रमिक	२९
चित्र नं. १० : पत्रकारिता क्षेत्रमा प्रवेश	३१
चित्र नं. ११ : पत्रकारिता माध्यम	३२
चित्र नं. १२ : पत्रकार महिलाहरुको पत्रकारिता तालिमको स्थिति	३४
चित्र नं. १३ : लैंगिक तालिमको अवस्था	३५
चित्र नं. १४ : नियुक्ति प्रक्रिया	३६
चित्र नं. १५ : उत्तरदाताको पदिय जिम्मेवारी	३७
चित्र नं. १६ : उत्तरदाताको विषयगत कार्यक्षेत्र	३८
चित्र नं. १७ : उत्तरदातासँग पुरुष सहकर्मीको व्यवहार	३९